

İnsan övladı belədir, hadisəyə sondan baxmağı xoşlayır və ən son nöqtəni qoyanı qəhrəman elan edir. Tarixən bu, belə olub və güman etmək olar ki, belə olmaqla da davam edəcək. Əsla, biz iddia etmirik ki, xeyirxah işdə kiçik bir əməyi olanı silək ata. Əksinə, o da təqdir olunmağa layiqdir. Amma işin əsas ağırlığı kimin üzərindədirsə, gerek onun əziyyətini yerə vurmayaq, qiymətləndirək. Əgər ö xeyirxah iş ümummilli xarakter daşıyarsa, o şəxsin qiyməti ölçüyəgəlməzdir və tarixin ən şanlı səhifəsində ilk sətirə yazılmalıdır.

Vaşinqtonda xalqımızın çoxdan gözlədiyi bir hadisə baş verdi, Ermənistanla Azərbaycan birgə bəyanat imzaladılar və qərara gəldilər ki, ölkələrimiz arasında sülh müqaviləsi bağlanmalıdır. Proses artıq başlayıb, tərəflər qısa müddət ərzində lazımı sənədləri hazırlamağı öhdəsinə götürüb. Bəli, görüş ABŞ Prezidenti Donald Trampın evsahibliyi ilə baş tutdu, liderlər İlham Əliyev və Nikol Paşinyan 5 illik görüşdən, danışıqlardan sonra nəhayət geridönüşü olmayan sülh prosesinə başlamaq qərarına gəldilər. Sülh sazişi barədə bəyanatın imzalanmasına, yəni Vaşinqton görüşünə qədər Ermənistanla Azərbaycan arasında baş verən, sonradan müharibəyə çevrilən münaqişənin əvvəlindən sonuna qədər baş verən hadisələrə qısa nəzər salmağına dəyər.

Tarixdə münaqişəni başlandıqdan, onu böyük müharibəyə çevirən, işğalçı rolunda qonşu ölkənin torpaqlarını zorla ələ keçirən, insanları öz doğma yurdundan didərgin salan, onları ən adi insani hüquqlardan məhrum edən, etnik mənsubiyyətinə görə öldürən, əsir götürən, insanlıqdan kənar vəhşir-

Sülh haqqı

Yaxud, Bakı ilə İrəvanın barışmasında kimin xidməti çoxdur?

biridir. Amma ərazi bütövlüyü, eləcə də Avropaya və ya şimala gedən marşrutumuzun bağlanmaması məsələsi nəzərə alınıb. Yəgənə narahatçılıq odur ki, bu yolu Amerika və Ermənistan şirkətləri çəkəcək.

Bundan əvvəl erməni ekspert Qriqor Balasanyan bildirmişdi ki, İranın hazırkı prezidenti Məsud Pezeşkian "Zəngəzur dəhlizi"nin açılmasını əhəmiyyətsiz mövzu hesab edir. Balasanyan qeyd edib ki, İranda "ciddi hadisələr" baş verir və bu gün ölkənin siyasi elitası "iki hissəyə bölünüb". Onun sözlərinə görə, prezident Pezeşkianın rəhbərlik etdiyi islahatçılar artıq "Zəngəzur dəhlizi"nin açılmasına o qədər də qəti şəkildə qarşı deyillər.

"İran və Ermənistan bir sıra yüksək səviyyəli məsləhətləşmələr aparacaq", İranın xarici işlər naziri Abbas Əraqçi bildirib. "Biz Ermənistanla Azərbaycan arasında istənilən sülhü alqışlayırıq. Erməni-Amerika şirkəti tərəfindən Ermənistanın yurisdiksiyası və məhkəmə hakimiyyəti altında tranzit yolunun yaradılması planlaşdırılır. Bölgədə xarici qüvvələrin olmasından narahatıq. Azərbaycan və Ermənistanın birgə bəyanatında iki ölkənin suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət ifadə olunub və İranın mövqeyinə uyğun olan sərhədlərdə istənilən dəyişikliyə etiraz edilib. İndiyədək bizim prinsipial mövqelərimiz müşahidə olunub", - İranın xarici işlər naziri bildirib.

"İslam Respublikası İran və Ermənistan arasında "sərhədin bağlanmasına səbəb olacaq" siyasət və proqramları heç vaxt qəbul etməyəcək". Bu fikirlər İranın ali dini lideri Əli Xamneyinin H sosial şəbəkəsindəki hesabında yer alıb. Hətta İran "Zəngəzur" layihəsinə görə Trampı hədələyib. "Trump özünü daşınmaz əmlak agentinə hesab edir və özü üçün torpaq və ya ərazi icarəyə götürmək istəyir!"

İranın Ali Rəhbərinin beynəlxalq məsələlər üzrə müşaviri Əli Əkbər Vilayəti isə bir az da uzağa gedərək: "İran Rusiya ilə və ya Rusiyasız Cənubi Qafqazda "Tramp marşrutu"nun yaradılmasının qarşısını alacaq. Qafqaz regionunu ən həssas bölgələrdən biridir, bu marşrut "Trampın malik olduğu dəhliz yox, onun muzdluları üçün qəbiristanlığa" çevriləcək.

liklər törədən, uzun illər birgə yaşadığı qonşu xalqın milli-mədəni, dini dəyərlərini məhv edən bir təcavüzkar dövlətlə yanaşı, dünya birliyi, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən tanınan əraziləri işğal olunan, bir milyondan artıq soydaşı və vətəndaşını qaçqın və məcburi köçkün kimi qəbul edən, uzun illər beynəlxalq təşkilatların iştirakı və vasitəçiliyi ilə Qarabağ problemini danışıqlar masasında həll etməyə çalışan, məhz vasitəçilərin qeyri-obyektiv münasibəti, işğalçı ölkəyə verdiyi dəstək sayəsində onlara olan ümidlərini itirən, 44 günlük müharibəyə cəlb olunan və bu savaştan qələbə ilə çıxan bir Azərbaycan da var.

Bəli, sülhü masada axtaran Azərbaycan Zəfəri döyüş meydanında qazandı. Amma, Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyev qalib xalqın müzəffər sərkərdəsi olmaqla ya-

naşı, həm də sülhpərvər ölkə Lideri kimi revanşizmdən uzaq siyasət yolunu tutdu. Azərbaycan Cənubi Qafqaza sülhü gətirmək üçün bəzi haqlı iddialarında da vaz keçdi, Ermənistanı imkan fərsəti verdi. Müharibədən sonra ilk sülh addımları da Azərbaycan tərəfindən atıldı, əsirlərin hamının-hamıya prinsipi ilə dəyişdirilməsi, sərhədlərimizdə delimitasiya və demarkasiya prosesinin başlanılması məhz ikitərəfli danışıqlar sayəsində mümkün oldu. Zəngəzur dəhlizinin açılmasının bütün region ölkələrinin iqtisadi inkişafına kifayət qədər böyük təkan verəcəyi barədə fikirlər səsləndirən, regional layihələr təqdim edən də rəsmi Bakı oldu. Bir sözlə, Azərbaycan Ermənistanla arasında davam edən müharibəni sülhə çevirmək üçün möhtəşəm siyasi gedişlər, bütün ölkələrə qazandıran iqtisadi layihələr irəli sürən,

təşəbbüsəkar ölkə rolunda çıxış edən yenə də Azərbaycan oldu. Sual olunur, bəs sülhün bərqərar olmasından narahat olanlar və buna qarşı açıq şəkildə çıxanlar kim idi?

Rusiya və İran niyə narahatdır?

İran prezidenti Məsud Pezeşkian deyib ki, İran mediası Zəngəzur dəhlizi layihəsi ilə bağlı vəziyyəti proporsional şəkildə pozur. Xəbərlərdə o qədər də şişirdilmiş deyil. İslam Respublikasının bu marşrutla bağlı tələbləri nəzərə alınıb. Jurnalistin Pezeşkianın ABŞ-ın İran sərhədi yaxınlığında olmasından narahat olub-olmaması ilə bağlı sualına prezident cavabında deyib ki, bu, məsələlərdən

Bu dəhliz regionun geosiyasi mövqeyini dəyişəcək, sərhədləri hərəkət etdirəcək. İran ilkin olaraq bu "sui-qəsd" dəhlizinin işə salınmasına qarşı çıxıb. Türkiyə və Azərbaycan bu dəhlizin tikintisinə təkid edəndə, İran İslam Respublikasının Silahlı Qüvvələri general-leytenant Baqirinin (o zaman İran Silahlı Qüvvələrinin Baş Qərargah rəisi) komandanlığı altında ölkəmizin şimalında bir sıra təlimlər keçirib, ölkənin şimalında... bu addımın qarşısını almaq əzmidir", deyib.

Rusiya Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmi nümayəndəsi Mariya Zaxarova isə Azərbaycan və Ermənistan arasında sülh prosesinə dair açıqlama verib. Bildirib ki, Rusiya Federasiyası Cənubi Qafqazda sabitlik və fərvanlıq zonasının formalaşdırılmasında maraqlıdır. Ən vacib şərtlərdən biri Azərbaycan və Ermənistan arasında münasibətlərin hər iki ölkə xalqlarının maraqları əsasında hər-

Azərbaycan və Ermənistan liderləri İlham Əliyev və Nikol Paşinyan Vaşinqtona səfər edib və orada "tarixi" adlandırılan bir sıra sənədlər imzalayıblar. Əsas olanlar iki ölkə arasında sülhün və dövlətlərarası münasibətlərin qurulmasına dair paraflanmış Saziş və "Beynəlxalq Sülh və Rifah naminə Trampın marşrutu" nəqliyyat layihəsinə dair bəndin yer aldığı üçtərəfli Vaşinqton Bəyannaməsi olub. ABŞ prezidentinin dediyi kimi, Cənubi Qafqazda sülh yalnız onun səyləri sayəsində əldə edilib, baxmayaraq ki, "ruslar çox çalışsalar da, uğursuzluğa düşər olublar". Buna cavab olaraq İlham Əliyev və Nikol Paşinyan ona Nobel Sülh Mükafatının verilməsini təklif ediblər. ABŞ prezidenti avqustun 15-də Alyaskada prezident Putinlə görüşündə Ukraynada sülhə dair razılığın əldə olunmasını növbəti vəzifəsi adlandırıb. Ötən cümə, avqustun 8-də Nikol Paşin-

tərəfli normallaşmasıdır. Biz bu məqsədlə regional təhlükəsizlik üçün bütün səyləri ardıcıl şəkildə dəstəkləyirik. Amerika tərəfinin vasitəçiliyi ilə Cənubi Qafqaz respublikaları liderlərinin Vaşinqtonda keçirilən görüşü müsbət qiymətə layiqdir. "Xatırladmaq yerinə düşər ki, Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərinin normallaşmasının hazırkı mərhələsi Rusiyanın birbaşa yardımı və mərkəzi rol ilə 2020-ci il noyabrın 9-da Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zonasında atəşkəs və bütün hərbi hərəkətlərə dair ən yüksək səviyyədə üçtərəfli bəyanatın qəbulu ilə başlayıb. Rusiya sülhməramlı kontingenti regionda vəziyyətin sabitləşməsinə əlavə olaraq əlavə edilib", Zaxarova vurğulayıb.

Yeni format, əbədi sülh

ABŞ prezidenti Donald Tramp isə hesab edir ki, o, bu ölkələrin liderlərini Sülh Bəyannaməsi imzalamağa sövq etməklə Azərbaycan və Ermənistanı əbədi barışdırıb. Avqustun 8-də Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev və Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan iki ölkə arasında uzun müddətdir davam edən münaqişəyə son qoyan sənəd imzalayıblar. Ağ Ev rəhbəri bu hadisəni "tarixi" adlandırdıqdan sonra İlham Əliyev və Nikol Paşinyan əl sıxıblar. ABŞ prezidentinin sözlərinə görə, imzalanmış saziş iki ölkə arasında bəzi əsas nəqliyyat marşrutlarını yenidən açacaq və ABŞ-ın regionda təsirini gücləndirəcək.

Gürcüstan Azərbaycan və Ermənistan parlamentləri tərəfindən paraflanmalı olan sülh sazişinin imzalanmasını alqışlayıb. Gürcüstanın baş naziri İrakli Kobaxidze qeyd edib ki, bu saziş bağlandıqdan sonra Cənubi Qafqazda sabitliyin və iqtisadi inkişafın yeni dövrü başlayacaq.

Moldova prezidenti Maya Sandu da Azərbaycan və Ermənistan arasında əldə olunan razılaşmanı alqışlayıb. O, Bakı və İrəvan liderlərinə, eləcə də prezident Donald Trampa təbrik ünvanlayıb və qeyd edib ki, imzalanmış sənəd "bölgədə barışıq və daha çox rifah" kömək edir. Kişinyovda

Dnestryanı ilə məsələnin eyni şəkildə - Trampın köməyi ilə həllinin mümkünlüyü barədə danışmağa başlayıblar. Dnestryanı bölgənin özündə Ermənistan-Azərbaycan barışıqı təcrübəsinin ABŞ-ın köməyi ilə ötürülməsinə münasibət bildirməkdən çekindilər.

Müqavilə ABŞ-ın Sovet İttifaqından müstəqillik əldə etdikdən sonra yaranmış münaqişənin həllində vasitəçilik etmək üçün onilliklər ərzində göstərdiyi səylərin kulminasiyasına nöqtəsidir. Ağ Ev 1992-ci il Azadlığa Dəstək Aktının Ermənistanla mübahisələri səbəbindən Azərbaycan hökumətinə birbaşa yardımı qadağan edən (907-ci düzəliş - red.) hissəsindən imtina etdikdən sonra Birləşmiş Ştatlar Bakı ilə müdafiə sahəsində əməkdaşlığa qoyulan məhdudiyyətləri aradan qaldıracaq. Müqaviləyə əsasən, Azərbaycan və Ermənistan həm də Fransa, Rusiya və ABŞ-ın daxil olduğu ATƏT-in Minsk qrupundan çıxacaqlar. Azərbaycan 2020-ci il müharibəsindən sonra onun işinə etiraz edərək, mübahisəli Qarabağ bölgəsini güc yolu ilə ələ keçirdiyi üçün buna artıq ehtiyac olmadığını bildirib.

Ağ Evə gedən yol

yan və İlham Əliyevin ABŞ-a elan edilməmiş səfərləri Cənubi Qafqazın Vaşinqtonda günü oldu. Bayram musiqisi, təbəssüm dənizi, əl sıxma, bir-birinə komplimentlər və çoxlu təntənəli prosedurlar, o cümlədən Ağ Evin rəmzi açarlarının İlham Əliyevə təqdim edilməsi Vaşinqtonda postsovet məkanının əsas regionlarından birinin "yeni tarixinin" hazırlandığını vurğulamaq məqsədi daşıyırdı.

1993-cü ildə ABŞ-ın o vaxtkı prezidenti Bill Klintonun iştirakı ilə Fələstin-İsrail sazişinin (Oslo I) təntənəli şəkildə imzalanmasından bəri Ağ Evdə belə bir şey baş verməyib ki, bu da "tarixi" adlandırılan, lakin nəticədə Yaxın Şərqi sülh gətirməyib, daha da böyük gərginliyə çevrilib. Bu dəfə üçtərəfli Vaşinqton Bəyannaməsinin 45 dəqiqəlik imzalanma mərasimində Ağ Ev rəhbəri əmin olduğunu bildirib ki, onun rəhbərliyi ilə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində dönüşü olmayan məqam keçib. Cənubi Qafqazda sülhməramlılıq tarixinin müzakirəsinə başlayan, onun fikrincə, "yuxulu Co Bayden 12 dəqiqə çalışdı, amma bacarmadı" və həmçinin "çox cəhd edən rusları" xatırladan Donald Tramp əmin olduğunu bildirdi ki, Cə-

nubi Qafqaza gəlişi ona vəziyyəti kökündən dəyişməyə imkan verib.

Amerika paytaxtında imzalanmış üçtərəfli Vaşinqton Bəyannaməsindəki yeddi bənddən biri Ermənistan ərazisindən keçməklə Azərbaycan Respublikasının materik hissəsi ilə onun Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında maneəsiz rabitənin yaradılmasını nəzərdə tutur. Ermənistan Respublikası Ermənistan Respublikası ərazisində Beynəlxalq Sülh və Rifah üçün Tramp Marşrutu Layihəsi (TRIPP) nəqliyyat əlaqəsi layihəsi üçün çərçivə yaratmaq üçün Amerika Birləşmiş Ştatları və qarşılıqlı qərarlı üçüncü tərəflərlə əməkdaşlıq edəcək.

Vaşinqtonda imzalanmış ikinci əsas sənəd Azərbaycan və Ermənistanın xarici işlər nazirləri Ceyhun Bayramov və Ararat Mirzoyan tərəfindən paraflanmış "Azərbaycan Respublikası ilə Ermənistan Respublikası arasında sülh və dövlətlərarası münasibətlərin qurulması haqqında" Sazişin mətni olub. Bununla əlaqədar tərəflər "sazişin imzalanması və yekun ratifikasiyası üçün əlavə fəaliyyətin davam etdirilməsinin zəruriliyini" qəbul ediblər. Lakin İlham Əliyev Vaşinqtona səfəri zamanı açıq şəkildə bildirib ki, paraflanmış sənəd rəsmi Bakının Ermənistan Konstitusiyasına əlavə və dəyişikliklərlə bağlı tələblərini geri götürməsi demək deyil ki, onlar olmadan sülh müqaviləsi imzalana bilməz. Ermənistan Konstitusiyasına dəyişikliklərin nə vaxt ediləcəyini deyə bilmərəm, çünki bu, bu ölkənin daxili işidir. Amma bu, nə qədər tez baş versə, bir o qədər yaxşıdır və Ermənistan Konstitusiyasında Azərbaycan torpaqlarına dair iddialar aradan qaldırılacaq. Sülh sazişinin mətninin ABŞ-da imzalanması bu hadisənin baş verəcəyini deməyə əsas verir, əks halda bu, hörmətsizlik olacaq.

Vaşinqtonda keçirilən görüş və danışıqların digər nəticəsi 30 ildən artıq davam edən ABŞ-Azərbaycan "soyuq sülh" mərhələsinin başa çatması oldu. Bu, Donald Trampın Oval kabinetdə prezident Əliyevin iştirakı ilə Azadlığa Dəstək Aktının 907-ci maddəsinin ləğvi ilə bağlı sənədi imzalamasından sonra baş verib. Yada salaq ki, 907-ci maddə 1992-ci ilin oktyabrında qəbul edilib və ABŞ-ın Azərbaycana qarşı sanksiyalarının tətbiqini nəzərdə tuturdu. Trampın simvolik jestini şərh edən Prezident İlham Əliyev deyib: "907-ci düzəliş siyasi xarakter daşıyırdı və onun ləğvi bu ədalətsizliyin artıq mövcud olmadığını göstərir". Prezidentlər Tramp və Əliyev həmçinin Azərbaycan və ABŞ arasında Strateji Tərəfdaşlıq Xartiyasının hazırlanması üçün strateji işçi qrupunun yaradılmasını nəzərdə tutan Anlaşma Memorandumu imzalayıblar. Əhval-ruhiyyəsi yüksək olan liderlər hətta bir-birinin imzalarını tərifləyiblər. "Çox maraqlı imzanız var", - deyə Donald Tramp İlham Əliyevə iltifat edib. "Sizinki isə çox gözəldir", - Əliyev cavab verib.

NƏTİCƏ

Sonda, gələcək əsas məsələyə, Ermənistanla Azərbaycan arasında sülhün yaranmasında kimin daha çox payı var? Ulu Öndər Heydər Əliyevin 9 illik və onun siyasi varisi Prezident İlham Əliyevin 17 illik sülh danışıqlarından, 5 il əvvəl başlanan 44 günlük Vətən Müharibəsində əldə edilən Qələbədən sonra Ermənistanın sülhə gəlməməsinin günahı bizdə deyil. İlham Əliyevin təşəbbüsləri İrəvan hökumətinə sülh mesajları idi, amma revanşistlərin addımları onu daim təhdid edirdi. Azərbaycanın güclü olduğu haqda dəqiq məlumat nəinki Ermənistanda, o cümlədən onları bu oyuna gətirən güclərdə də var idi. Rəsmi Bakı istədiyi sənədarini çox qısa zamanda həyata keçirə, İrəvana ağır zərbə vura bilərdi. Amma etmədi, çünki sülhdən yana idi. İlham Əliyev Ağ Ev görüşünə qədər imzalanan bəyanatın bütün detallarını, 7 bəndin hamısını hazır şəkildə masaya qoymuşdu. Təkcə, imzalamaq qalırdı.

V.VƏLİYEV